
UDK 81'373.612.2

Miloš Tasić

Univerzitet u Nišu

Mašinski fakultet

Dušan Stamenković

Univerzitet u Nišu

Filozofski fakultet

METONIMIJA: OD MARGINALIZOVANOG TROPA DO CENTRALNOG POJMOVNOG MEHANIZMA

Sažetak: Rad prati pomeranje fokusa u istraživanju metonimije od „tradicionalnog“ tumačenja iste kao instance figurativnog jezika lišene iskustvenog ili saznajnog kapaciteta ka jednom od centralnih pojmovnih mehanizama u kognitivnolingvističkoj literaturi u poslednje tri decenije. Autori na samom početku daju kratko objašnjenje za upotrebu termina „marginalizacija“ metonimije u ovom radu, osvrćući se na situaciju koja je prethodila začetku kognitivnolingvističke paradigmе i drastičnoj promeni pristupa u ispitivanju metafore i metonimije, ali uzimajući u obzir i pažnju posvećenu fenomenu metonimije unutar ove paradigmе. Središnji deo rada posvećen je kognitivnolingvističkoj definiciji i tipologiji metonimijskih obrazaca, kao i problemima odnosa između metonimije i metafore, s jedne, i metonimije i sinegdohe, s druge strane. Na kraju rada se ističe potreba za obimnjijim i podrobnijim izučavanjem pojmove metonimije i njenim konačnim izlaskom iz senke pojmovne metafore kao daleko zastupljenijeg konceptualnog mehanizma u kognitivnolingvističkim istraživanjima.

Ključne reči: metonimija, pojmovni mehanizam, metaftonomija, sinegdoha, kognitivna lingvistika, kognitivna semantika

1. Uvod: Metonimija „na margini“

Osvrnemo li se na konstataciju Brigitte Nerlih (Nerlich) i Dejvida Klarka (Clarke) iz 2001. godine da su retoričari do tog trenutka proučavali metonimiju već najmanje dve hiljade, istorijski semantičari barem dvesta, a kognitivni lingvisti tek desetak godina (Nerlich and Clarke, 2001: 245), postavlja se pitanje kako je to, i u kojim okvirima, metonimija bila marginalizovana do pojave kognitivnosemantičke paradigmе, ali i unutar nje same. Stoga je neophodno da razjasnimo na šta zapravo mislimo kada kažemo da je metonimija do relativno skoro predstavljala „marginalizovani“ trop, a da sada zauzima poziciju jednog od centralnih i najznačajnijih pojmovnih mehanizama pomoću kojih saznajemo svet oko sebe.

Shvaćena bukvalno, marginalizacija metonimije zvuči previše grubo i, što je bitnije, ne odgovara u potpunosti činjeničnom stanju. Metonimija se kao stilska figu-

ra ili trop proučava još od doba Aristotela, koji je metonimiju, zajedno sa sinegdom, svrstavao u jednu od četiri kategorije metafore (Panther and Radden, 1999: 1), a već se sa Kvintilijanom i Ciceronom javlja svest o dve funkcije koje metonimija i metafora ostvaruju u jeziku: a) funkciji poetskog „ukrasa“ ili stilskog sredstva, i b) funkciji nominacije ili imenovanja novih pojava i predmeta (prema Ковачевић, 2000). Kvintilijan je takođe navodio metonimiju kao vrlo sličnu sinegdoi i opisivao je kao zamenu jedne reči drugom, gde npr. pronalazač stoji za svoj pronađak, a *posesor za posešum* (ono što pripada *posesoru*).

Tako je od antičkih vremena do zasnivanja kognitivne lingvistike metonimija proučavana na, kako Rajna Dragićević (2007: 160) definiše, leksičkom i poetskom nivou, tj. kao jezički mehanizam i stilski figura. Tu i leži prvi razlog zbog kojeg smo se odlučili da metonimiju u ovom radu nazovemo marginalizovanim tropom koji tek sa razvojem kognitivnolingvističke paradigmе zauzima centralno mesto u jezičkim proučavanjima. Naime, kao instance figurativnog jezika, a pod velikim uticajem tvrdnji Tomasa Hobsa (Hobbs) i Džona Loka (Locke) da takav jezik predstavlja varljivu i zbumujuću upotrebu reči koja je daleko od pravog značenja i istine (prema Rasulić, 2010: 49), metonimiji se dugo nije priznavalo posedovanje saznajnog i iskustvenog sadržaja, uprkos činjenici da su joj se pripisivala određena polisemija svojstva. Iako je pretenciozno reći, što neki kognitivisti ponekad čine pod uticajem svojevrsne naučnoistraživačke amnezije, da je kognitivna semantika isključivo zasluga za poziciju u kojoj se danas nalazi metonimija, neosporno je da se najveća zasluga za „privlačenje“ metonimije u sam centar lingvističkih proučavanja mora pripisati upravo njoj. Produbljivanje uloge metonimije u našem konceptualnom aparatu, te njenovo dovođenje na pojmovni nivo, tj. na nivo na kojem metonimija deluje prvenstveno kao mehanizam mišljenja, čije su jezičke manifestacije u leksičkim i poetskim metonimijama samo jedan od oblika izražavanja, prvi put se pominje još u izuzetno uticajnom delu Džordža Lejkofa (Lakoff) i Marka Džonsona (Johnson) iz 1980. godine, *Metafore po kojima živimo* (*Metaphors We Live By*). Ovi su autori, još na samom početku kognitivnolingvističkih istraživanja, uvideli određene sličnosti između metafore, kao glavne teme njihove knjige, i metonimije, ukazujući na neprocenjivu vrednost metonimije kao mehanizma koji nam pomaže u poimanju sveta u kojem živimo i naglašavajući njenu ulogu kako u jeziku tako i u samom mišljenju.

Ovde dolazimo i do drugog razloga za upotrebu reči „marginalizacija“ u našem tekstu o metonimiji, jer se skoro dve decenije nakon izlaska gorenavedenog dela Lejkofa i Džonsona nije dešavalo ništa naročito na kognitivnolingvističkoj sceni kada je u pitanju metonimija, a još se 1984. godine Hju Bredin u svom radu o metonimiji požalio na marginalni status studija o metonimiji do tog trenutka (Bredin, 1984). Da budemo precizniji, metafora je u tom periodu okupirala pažnju i kapacitete kognitivista daleko više od metonimije, a sporadični radovi na temu ovog drugog fenomena nisu imali dovoljan uticaj da sklone metonimiju sa marginata tadašnjih proučavanja. Na sreću, situacija se drastično menja nakon pojave zbornika radova pod naslovom *Metonimija u jeziku i mišljenju* (*Metonymy in Language and Thought*), koji 1999. uređuju Klaus-Uve Panther (Panther) i Ginter Raden (Radden). Ovaj, od tada nebrojeno puta citirani, zbornik rasplamsava želju za proučavanjem metonimije, a prva

decenija dvadesetog i prvog veka obiluje studijama i tekstovima koji napokon po- klanjaju, čini se, zasluženu pažnju fenomenu metonimije, izučavajući je detaljno na sva tri gore navedena nivoa: pojmovnom, leksičkom i poetskom. Međutim, uprkos povećanom interesovanju i tvrdnjama da metonimija zauzima centralnu poziciju u našem pojmovnom aparatu, centralniju čak i od same metafore (vid. Goossens, 1990; Pauwels, 1999; Barcelona, 2003b), metonimija je i dalje donekle skrajnuta i stavljena u drugi plan u poređenju sa metaforom kao daleko proučavаниjem kognitivnom fenomenu.¹

S nadom da naši motivi za tvrdnju da je metonimija predstavljala (ili još uvek predstavlja) „marginalizovanu“ pojavu u lingvistici ovim postaju jasniji, dalji deo rada biće posvećen metonimiji onako kako je vide kognitivni semantičari. U na- rednom poglavlju dajemo kognitivističku definiciju metonimije i jednu od mogućih klasifikacija različitih obrazaca metonimijskog prenosa, prvenstveno na osnovu rada Zoltana Kevečeša (Kövecses), kao jednog od autora najzaslužnijih za proučavanje metonimije unutar kognitivističke paradigmе. Nakon toga će biti reči o odnosima između metonimije i metafore, i tvrdnjama nekih autora da se metonimija nalazi u osnovi mnogih metafora. Zatim sledi poglavlje o problemu sinegdohe u kognitivno-lingvističkim istraživanjima, u kojima ona skoro isključivo biva smeštena pod metonimiju kao krovnu pojavu, što predstavlja osnovu za česte kritike upućene na račun takve kategorizacije. Rad završavamo zaključnim razmatranjima i mogućim pravcima za dalje proučavanje metonimije.

2. Metonimija u svetu kognitivne lingvistike

Kognitivno-lingvistička definicija metonimije, između ostalog, duguje mnogo i doprinosu Romana Jakobsona (1956/2002) i Stivena Ulmana (Ullmann, 1967) u razjašњavanju funkcionalisanja metonimijskog prenosa, ukazivanju na inherentnost metonimije u jeziku, i uvođenju pojma *kontigviteta* (*contiguity*) ili *bliskosti*, kao bazičnog principa metonimije, nasuprot *sličnosti* (*similarity*) koja leži u osnovi metafore. Uzimajući ove i slične stavove za temelj svojih istraživanja, kognitivisti proširuju fenomen metonimije na pojmovno-značenjski mehanizam koji nam omogućava strukturisanje i jezika i mišljenja, i koji funkcioniše kao centralno pomagalo u procesu konceptualizacije. Tako se i došlo do uvođenja termina *pojmovne metonimije* (*conceptual metonymy*), zasnovanog na iskustveno-saznajnoj bazi, čije su verbalne manifestacije samo jedan od mogućih oblika izražavanja. Zoltan Kevečes (Kövecses, 2002: 145) daje sledeću definiciju pojmovne metonimije:

„Metonimija je kognitivni proces u kojem jedan pojmovni entitet, *sredstvo*, omogućava mentalni pristup drugom pojmovnom entitetu, *cilju*, unutar istog domena, ili idealizovanog kognitivnog modela“ (IKM).¹

¹ „Metonymy is a cognitive process in which one conceptual entity, the vehicle, provides mental access to another conceptual entity, the target, within the same domain, or idealized cognitive model (ICM)“ (Kövecses, 2002: 145).

Dakle, za razliku od metafore koja funkcioniše kao prenos sa jednog (izvornog) na drugi (ciljni) domen, metonimija po Kevečešu deluje unutar jednog idealizovanog kognitivnog modela, koji po Lejkofu predstavlja strukturisani skup verovanja i očekivanja koja usmeravaju kognitivnu obradu, uključujući i upotrebu jezika (Lakoff, 1987). Inače, po već uvreženoj sklonosti kognitivnih lingvista da jednoj manje-više istoj stvari svako nadene drugačije ime, i ovde nailazimo na različita rešenja u literaturi kad je u pitanju prostor unutar kojeg funkcioniše pojmovna metafora. Tvrdeći da je moguće da i metonimija, poput metafore, označava prenos iz jednog domena u neki drugi, Kroft (Croft, 1993) se odlučuje za termin *domenska matrica* (*domain matrix*) umesto domena, kako bi time obuhvatio sve metonimijske obrasce. Panter i Tornburg (Panther and Thornburg, 1999) s druge strane preuzimaju termin *okvir* (*frame*) od Filmora (Fillmore), dok Persman i Hererts (Peirsman and Geeraerts, 2006) ukazuju na *prototipsku osnovu* metonimije. U nameri da pokažemo kako sve ovo zapravo izgleda „u praksi“, poslužićemo se revidiranim tipologijom metonimijskih obrazaca, koju, na tragu šire klasifikacije iz gorenadevenog zbornika i rada sa Ginterom Radenom iz 1999. godine, Zoltan Kevečeš daje u svojoj knjizi iz 2002. godine. Iako su mogućnosti tvorbe različitih metonimijskih obrazaca praktično beskrajne, što Anu Papafragu (Papafragou, 1995) navodi na stav da zapravo nema potrebe za davanjem bilo kakvih klasifikacija imajući u vidu neku vrstu kontinuma od konvencionalnih do kreativnih (*ad hoc*) metonimija, ipak se slažemo sa stavom Katarine Rasulić da ovakvo stanje stvari „ne umanjuje deskriptivni značaj takvih obrazaca, budući da oni predstavljaju korisnu osnovu za utvrđivanje motivisanosti metonimijskih prenosa, pre svega onih koji su upisani u jezičku strukturu“ (Rasulić, 2010: 66).

2.1. Kognitivnolingvistička tipologija metonimije

U skladu sa ranije datom definicijom metonimije, Kevečeš i u svojoj tipologiji koristi idealizovane kognitivne modele kao osnovu za podeлу i klasifikaciju metonimijskih obrazaca u zasebne kategorije. On sve obrasce prvenstveno deli u dve grupe: 1) metonimije pomoću kojih pristupamo delu jednog IKM-a preko njegove celine (tzv. CELINA ZA DEO metonimije) ili celini jednog IKM-a preko nekog njegovog dela (DEO ZA CELINU), i 2) metonimije pomoću kojih pristupamo jednom delu nekog IKM-a preko nekog drugog dela istog IKM-a (npr. PROIZVOĐAČ – PROIZVOD). Počevši od ove osnovne podele, u daljem tekstu ćemo videti kako se razgranava Kevečešova tipologija metonimije. Prvo slede obrasci koji potпадaju pod šиру kategoriju vezanu za odnose između celine i dela jednog IKM-a:²

² Svi primeri su preneseni u originalu, na engleskom jeziku, kako bi se izbeglo gubljenje smisla pojedinih obrazaca pri prevodu na srpski. Najproblematičniji od svih bi bili obrasci koji potпадaju pod kategoriju IKM radnje, jer u srpskom jeziku nije moguće promeniti vrstu reči a zadržati isti oblik, kao što je slučaj sa brojnim primerima u Kevečešovoj klasifikaciji gde imenice prelaze u glagole i tako metonimijski opisuju radnju, npr. *to ski*, gde *skija* kao instrument za obavljanje radnje *skijanja* metonimijski stoji za čitavu radnju. Proučavanje ovakvih i sličnih slučajeva bilo bi od koristi i kognitivnoj i kontrastivnoj lingvistici.

- IKM stvari i njenih delova (*Thing and Its Parts ICM*):³
 - CELINA – DEO: *America* umesto „United States“
 - DEO – CELINA: *England* umesto „Great Britain“
- IKM sastava (*Constitution ICM*):
 - PREDMET – MATERIJAL OD KOJEG JE PREDMET SAČINJEN: „There was *cat* all over the road.“
 - MATERIJAL OD KOJEG JE PREDMET SAČINJEN – PREDMET: *wood* umesto „the forest“
- IKM složenog događaja (*Complex Event ICM*):
 - UZASTOPNI PODDOGAĐAJI – SLOŽENI DOGAĐAJ: *They stood at the altar.*
 - ISTOVREMENI PODDOGAĐAJI – SLOŽENI DOGAĐAJ: *Mary speaks Spanish.*
- IKM kategorije i člana (*Category-and-Member ICM*):
 - KATEGORIJA – ČLAN KATEGORIJE: *the pill* umesto „birth control pill“
 - ČLAN KATEGORIJE – KATEGORIJA: *aspirin* umesto „any pain-relieving tablet“
- IKM kategorije i svojstva (*Category-and-Property ICM*):
 - KATEGORIJA – DEFINIŠUĆE SVOJSTVO: *jerk* umesto „stupidity“
 - DEFINIŠUĆE SVOJSTVO – KATEGORIJA: *blacks* umesto „black people“

Nakon obrazaca vezanih za odnose između celine i dela nekog IKM-a, dolaze obrasci koji potpadaju pod odnose između dva ili više delova jednog istog IKM-a:

- IKM radnje (*Action ICM*):
 - INSTRUMENT – RADNJA: *to ski; to shampoo one's hair*
 - VRŠILAC RADNJE – RADNJA: *to butcher the cow; to author a book*
 - RADNJA – VRŠILAC RADNJE: *snitch* (u slengu: *to inform*)
 - PREDMET UKLJUČEN U RADNU – RADNJA: *to blanket the bed*
 - RADNJA – PREDMET UKLJUČEN U RADNU: *Give me one bite.*
 - REZULTAT – RADNJA: *a screw-up* (u slengu: *to blunder*)
 - RADNJA – REZULTAT: *a deep cut*
 - SREDSTVO – RADNJA: *He sneezed the tissue of the table.*
 - NAČIN RADNJE – RADNJA: *She tiptoed to her bed.*
 - VREMENSKI PERIOD RADNJE – RADNJA: *to summer in Paris*
 - ODREDIŠTE – KRETANJE: *to porch the newspaper; to deck one's opponent*
 - VREME KRETANJA – ENTITET UKLJUČEN U KRETANJE: *The 8:40 just arrived.*
- IKM uzroka (*Causation ICM*):
 - STANJE/DOGAĐAJ – STVAR/OSOBU/STANJE KOJE GA JE PROUZROKOVALO: *She was a success; He was a failure; She is my ruin.*
 - PROUZROKOVANI ZVUK – DOGAĐAJ KOJI GA JE PROUZROKOVAO: *She rang the money into the till.*

³ Kako sam Kevečes navodi, *stvar* ovde treba tumačiti u njenom najširem, shematskom značenju (Kövecses, 2002: 151).

- IKM proizvodnje (*Production ICM*):
 - PROIZVOĐAČ – PROIZVOD: a *Ford*
 - AUTOR/KA – NJEGOVO/NJENO DELO: We are reading *Shakespeare*.
 - MESTO – PROIZVOD KOJI SE TAMO PRAVI: *mokka, java, china*.
- IKM kontrole (*Control ICM*):
 - ONAJ KOJI IMA KONTROLU – KONTROLISANI ENTITET: *Schwarzkopf* defeated *Iraq*.
 - KONTROLISANI ENTITET – ONAJ KOJI IMA KONTROLU: The *Mercedes* has arrived.
- IKM posedovanja (*Possession ICM*):
 - ONAJ KOJI POSEDUJE – POSEDOVANI ENTITET: „This is *Harry*“ umesto „*Harry's drink*“
 - POSEDOVANI ENTITET – ONAJ KOJI POSEDUJE: „He married *money*“ umesto „someone who has money“ i „She married *power*“ umesto „someone who has power“
- IKM sadržanja (*Containment ICM*):
 - SADRŽILAC – SADRŽAJ: *glass* umesto „*wine*“
 - SADRŽAJ – SADRŽILAC: The *milk* tipped over.
 - MESTO – STANOVNICI: *the whole town* umesto „the people living in the town“.⁴
- IKM-i koji uključuju neodređene pojmovne odnose između *sredstva* i *cilja*: *The ham sandwich* wants a side dish of salad.

Iako nesavršena (a jasno je da tipologije fenomena poput pojmovne metonimije to nikada i ne mogu da budu), Kevečešova klasifikacija predstavlja odličnu polaznu tačku za dalja dopunjavanja, pa čak i značajnije promene. No, pre nego išta takvo bude bilo moguće, moraće još da se poradi na rešavanju nekih od ključnih nedoumica u kognitivnoj semantici danas, od kojih ćemo dve detaljnije razmotriti u naredna dva poglavlja: trećem posvećenom odnosu između metonimije i metafore, i četvrtom posvećenom odnosu između metonimije i sinegdohe.

3. Odnos između metonimije i metafore: pojam metaftonomije

Možda je najbolje pratiti kretanje metonimije od periferije ka centru kognitivnolingvističkih proučavanja kroz specifičan odnos koji ona ima prema metafori, i kroz promene kojima je taj odnos bio izložen od početka osamdesetih godina dvadesetog veka do danas. Naime, od prvog pominjanja metonimije u strogo kognitivističkom smislu, u već pomenutom delu Lejkofa i Džonsona, gde ona zauzima samo jedan mali deo u odnosu na mnogo detaljnije razmotren fenomen pojmovne metafore, s vremenom se došlo do tvrdnji poput one koju iznosi Antonio Barselona (Barce-

⁴ U svojoj revidiranoj klasifikaciji, Kevečeš pod IKM sadržanja podrazumeva i one primere koje je u prvoj tipologiji podveo pod IKM lokacije, kojeg ovde više nema. Inače su pod IKM lokacije potpadali obrasci MESTO – STANOVNICI (i obrnuto), MESTO – INSTITUCIJA (i obrnuto) i MESTO – DOGADAJ (i obrnuto).

lona, 2003b: 31) kada u svom radu kaže da su sve metafore bazirane na metonimiji, smatrujući da cilj ili izvor metafore mora biti metonimijski kako bi ona uopšte mogla biti moguća. Naravno, ovako radikalne konstatacije ne smemo da uzimamo zdravo za gotovo, ali je ipak jasno da je došlo do drastične promene u poimanju metonimije i njenog značaja za funkcionisanje našeg kognitivnog aparata. Sve je više ozbiljnih studija na temu specifičnog odnosa između metonimije i metafore, o čemu govore i brojni zbornici radova koji se bave upravo ovim problemom, svakako jednim od gorućih pitanja u kognitivnoj lingvistici danas (najznačajnije u: Barcelona, 2003a; Dirven & Pörings, 2003; Panther, Thornburg & Barcelona, 2009).

Ipak, najzanimljiviji i dalje ostaje rad Luisa Hosensa (Goossens) iz 1990. godine, verovatno zbog uvođenja novog pojma kojim je uspeo da objedini zajedničko delovanje pojmovne metafore i metonimije – *metaftonomija*. S obzirom na to da je Rajna Dragičević (2005) već iscrpno razmotrila ovaj problem, između ostalog i nalažeći adekvatne pandane u srpskom jeziku za Hosensove originalne primere, mi ćemo se ovom prilikom poslužiti njenim radom kako bismo približili Hosensove ideje o interakciji između pojmovne metonimije i metafore.

Hosens navodi četiri različita tipa međusobnog odnosa metonimije i metafore pri zajedničkom delovanju, a to su: metafora iz metonimije, metonimija unutar metafore, metafora unutar metonimije i demetonimizacija unutar metafore. Prvi tip, metaforu iz metonimije, Hosens objašnjava primerom *These changes will be applauded*, što Dragičevićeva prevodi kao *Ove promene će biti dočekane aplauzom*, gde aplauz kao zvuk metonimijski predstavlja odobravanje, na kojem se zasniva metaforička slika pomoću koje ovakav aplauz konceptualizujemo slično aplauzu odo- bravanja u pozorištu ili bioskopu, te tako zapravo razumemo pozitivno prihvatanje navedenih promena.

Kao primer za metonimiju unutar metafore Hosens daje frazeologizam *Shoot one's mouth off*, koji Dragičevićeva prevodi bukvalno kao *ispaliti iz usta* ili blaže kao *izletelo mu je iz usta*. Ovde metaforičnu ulogu ima slika ispaljivanja nečega iz usta što se poredi sa upotrebom kakvog vatretnog oružja koje ponekad može imati ozbiljne ili čak smrtonosne posledice, te tako i nepomišljeno iznošenje stavova može imati negativne ili kobne konsekvene. Metonimija koja se nalazi unutar ove metafore odnosi se na vezu između usta i sposobnosti govora.

Sledeći tip je metafora unutar metonimije za koju Hosens daje primer *be/get up on one's hind legs*, preveden u radu Rajne Dragičević kao *propinjati se na zadnje noge*, gde Hosens pronalazi metonimiju u vezi između upinjanja i doslovног ustanjanja prilikom nekog javnog govora. Sličnost čoveka koji se upinje da nešto kaže sa životnjom u propinjanju omogućava, po Hosensu, metaforu i emocionalni naboј koji prati obe slike, tj. i izvorni i ciljni domen.

Na kraju, pod demetonimizacijom unutar metafore Hosens podrazumeva nešto što je moguće opisati pomoću primera *pay lip service to*, što znači *podržati nekog samo na rečima*, gde imamo plaćanje kao metaforu, a vezu između usana i sposobnosti govora ponovo kao metonimiju.

Hosens zaključuje da postoje dva osnovna tipa metaftonomije i to: integrisana metaftonomija (u koju spadaju metonimija unutar metafore i metafora unutar meto-

nimije) i kumulativna metaftonomija (u koju spadaju metafore iz metonimije i vrlo retka metonimija iz metafore). Kao dva najproduktivnija tipa on navodi metaforu iz metonimije i metonimiju unutar metafore.

Iako kritički nastrojena prema određenim nedostacima Hosensovog rada, poput nejasno definisanih tipova metaftonomije zbog kojih nije uvek lako razdvojiti posebne vrste ove pojave, Rajna Dragičević ipak priznaje doprinos koji je Hosenov rad imao na dalja proglašavanja odnosa između metonimije i metafore u kognitivnoj semantici, a i šire, jer je upravo osmišljavanjem novog termina Hosen pokazao da se radi o jedinstvenom procesu delovanja metonimije i metafore, i o dubokoj povezanosti ova dva ključna pojmovna mehanizma.

4. Metonimija i sinegdoha

Ako se o odnosu između metonimije i metafore u okvirima kognitivne semantike može govoriti kao o nečemu što se stalno menja, biva podvrgnuto čestim preispitivanjima i čini plodno tlo za dokazivanje ili opovrgavanja raznih hipoteza, onda odnos između metonimije i, njoj srodne pojave, sinegdohe predstavlja suštu suprotnost. Ono u čemu se kognitivni lingvisti listom slažu jeste podrazumevanje sinegdohe kao jedne vrste metonimije, čak do te mere da u kognitivnolinguističkoj literaturi posvećenoj metonimiji najčešće nema ni pomena o sinegdoi, a kamoli nekog ozbiljnijeg pristupa sličnostima i razlikama između ove dve pojave. Prosto rečeno, u pokušaju da se nove kognitivne teorije generalizuju i univerzalizuju, svi mogući obrasci vezani za odnos između neke celine i njenog dela potпадaju pod metonimiju, što su još Lejkof i Džonson naglasili u *Metaforama po kojima živimo* (Lakoff & Johnson, 1980: 36). Međutim, verujemo da je pitanje diferencijacije između metonimije i sinegdohe zanimljivije nego što se isprva može da čini kognitivnim lingvistima i da svakako zavređuje više pažnje, bez obzira na konačan odgovor (ako se do njega uopšte i može doći).

Kako bismo se pozabavili ovim pitanjem, potrebno je da izademo izvan okvira kognitivne semantike jer jednostavno nema dovoljno materijala za rad unutar kognitivnolinguističke literature. No, pre toga, ne smemo a da ne pomenemo jedan od retkih glasova koji se čuo na ovu temu, a koji svojim naučnim postupkom i principima pripada kognitivnolinguističkoj paradigmi. Radi se o tekstu Keničija Seta iz već više puta pominjanog zbornika Pantera i Radena iz 1999. godine, a koji je kako mu i sam naslov kaže, *Distinguishing Metonymy from Synecdoche*, imao za cilj da konačno reši ovaj komplikovani problem. Seto tako predlaže da sinegdohu treba doista razlikovati od metonimije, a da se ta razlika ogleda u činjenici da sinegdoha predstavlja prenos između dve kategorije ili K-relaciju [*C(ategory)-related transfer* ili *C-relation*], dok je metonimija prenos između dva entiteta ili E-relacija [*E(ntity)-related transfer* ili *E-relation*]. Šire, Sato kaže da je metonimija referencijalni prenos zasnovan na prostorno-vremenskom kontiguitetu između dva entiteta u stvarnom svetu, dok sinegdoha predstavlja konceputalni prenos baziran na semantičkom uključivanju između neke šire i uže kategorije (Sato, 1999: 91–92). Ovim Sato, naizgled,

rešava problem definicije 'celine' i 'dela' kao problematičnih pojmoveva u pokušaju diferenciranja između sinegdohe i metonimije, te partonomskih odnosa (gde je nešto deo nečega drugog) pripisuje metonimiji, a taksonomske (gde je nešto vrsta nečega drugog) sinegdohe. Primeri kojima Sato konačno stavlja tačku na svoju tvrdnju jesu sledeći: jela je vrsta drveća, samim tim jela i drveće stoje u taksonomskom odnosu, tj. radi se o sinegdoi, dok s druge strane ruka predstavlja deo tela, samim tim se ruka i telo nalaze u partonomskom odnosu, tj. radi se o metonimiji.

Ako uzmememo u obzir da je rad Keničija Seta jedini koji se do sada ozbiljno pozabavio temom koja je inače odavno gurnuta u drugi plan kada je kognitivna semantika u pitanju, možda i ne bi trebalo da nas čudi što su zaključci do kojih Seto dolazi u potpunosti suprotni sa tvrdnjama vezanim za odnos između metonimije i sinegdohe koje nalazimo izvan okvira kognitivne semantike. Kao što smo ranije njavili, sada ćemo nakratko da napustimo kognitivnolingvističku paradigmu i poslužimo se malim amalgamom radova Miloša Kovačevića (2000) i Rajne Dragičević (2007), u pokušaju da na drugačiji način osvetlimo odnos između ove dve pojave.

Ono u čemu se ova autora slažu (iako Kovačević uopšte ne uzima u obzir dostignuća kognitivne semantike u svom radu) jeste to da metonimija i sinegdoha zaista predstavljaju dva zasebna procesa. Metonimija po Kovačeviću (2000: 45) predstavlja upotrebu jednog znaka (imena) umesto nekog drugog znaka za predmete ili pojave povezane logičkim izvanjezičkim odnosom, dok je sinegdoha (2000: 61) stilski figura kod koje se leksemom koja označava deo imenuje celina i obrnuto ili, po Rajni Dragičević (2007: 175), „sinegdoha je prenos imena s jednog pojma na drugi na osnovu logičke veze deo – celina.“ Iako ova procesa podrazumevaju postojanje bliskosti ili kontigviteta između denotata supstitutivnih leksema, kako tvrdi Kovačević, sama se blizina bitno razlikuje kod sinegdohe i metonimije. Kada je sinegdoha u pitanju, a potpuno suprotno onome što Keniči Seto konstatuje, odnos susednosti uvek podrazumeva uključivanje ili inkluziju, tj. radi se o neotuđivom delu neke celine (npr. lice za osobu), dok kod metonimije taj odnos podrazumeva isključivanje ili ekskluziju denotiranih predmeta i pojava (Kovačević, 2000: 61).⁵ Ovome možemo još da dodamo i tvrdnju Rajne Dragičević (2007: 179) da se metonimija i sinegdoha razlikuju i po tome što je metonimija skoro uvek regularna, dok je sa sinegdochom to redak slučaj, tj. samo određeni hiponimi mogu poslužiti kao zamena za neki hiperonim, te tako čoveka ili ženu možemo nazvati *glavom* ili *dušom*, ali ih skoro nikada nećemo nazvati *prstom* ili *laktom*. Ostaje samo da se vidi da li će unutar kognitivnolingvističke paradigme doći do promene stavova po pitanju odnosa između metonimije i sinegdohe, odnosno, da li će se neko od istraživača pozabaviti ovim problemom u budućnosti.

⁵ O problemu otudivosti (*alienable and inalienable possession*) govori i Beatris Voren (Warren, 2006), koja inače zastupa stavove većine kognitivnih lingvista da sinegdochu, kao trop koji polako nestaje sa scene, treba uvrstiti pod metonimiju. Međutim, zanimljivo je da ona u svojoj studiji citira i stavove Bredina (1984) koji govori o struktturnim (*structural*) i spoljašnjim (*extrinsic*) odnosima, gde strukturalni predstavljaju odnose unutar stvari, a spoljašnji odnose između stvari, zaključujući na kraju, u skladu sa tvrdnjama M. Kovačevića i R. Dragičević, da se metonimija zasniva na spoljašnjim a sinegdoha na struktturnim odnosima.

5. Zaključna razmatranja

Ako posmatramo pravac kojim se metonimija kretala od jedne od kategorija metafore kao stilske figure, tj. samo retoričkog „ukrasa“ bez ikakvog saznajno-iskustvenog sadržaja, do smeće izjave Radena i Kevečeša (1999: 24) da je jezik kao i drugi komunikacioni sistemi neizbežno metonimijska pojava, jer ne postoji druga sredstva osim upotrebe formi za izražavanje naših koncepata, slobodno možemo da kažemo da je metonimija stvarno prešla put od marginalizovanog tropa do centralnog pojmovnog mehanizma, i da kao takva zavređuje više pažnje i opširnije izučavanje. Posebno zanimljivim za dalja istraživanja čine se problemi odnosa između metonimije i metafore, zatim rad na što je moguće jasnijoj i preciznijoj klasifikaciji različitih metonimijskih obrazaca, sa posebnim osvrtom na pitanje pozicije sinegodhe, te međujezička realizacija posebnih tipova metonimije, od kojih bi koristi imale i kognitivna i kontrastivna lingvistika.

Ono za šta se autori ovog teksta naročito zalažu, a već su i sami došli do određenih zaključaka (Tacuhić i Stamenković, 2013: u štampi), jesu druge, neverbalne manifestacije metonimijskih prenosa. Jer kao što zvuk zvona u školi nedvosmisleno označava kraj časa za nestrpljive đake, a razglednica sa Big Benom jasno ukazuje na to da ista stiže iz Londona, tako je neophodno da se istraživači pozabave i pitanjem vizuelnih, auditivnih, multimodalnih i drugih instanci pojmovne metonimije, budući da je jedino tako moguće potvrditi sav njen saznajno-iskustveni kapacitet. Time će se i definitivno potvrditi da nisu samo metafore te po kojima živimo, već da i metonimija igra značajnu, ako ne i značajniju, ulogu u našem poimanju sveta koji nas okružuje i adekvatnom snalaženju u njemu.

Literatura

- Barcelona, A. (ed.). 2003a. *Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Barcelona, A. 2003b. On the Plausibility of Claiming Metonymic Motivation for Conceptual Metaphor. In *Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective*, A. Barcelona (ed.), 31–58. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Bredin, H. 1984. Metonymy. *Poetics Today* 5(1): 45–58.
- Croft, W. 1993. The Role of Domains in the Interpretation of Metaphors and Metonymies. *Cognitive Linguistics* 4, 335–370.
- Dirven, R. and R. Pörings (eds.). 2003. *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Драгићевић, Р. 2005. Метафтонимија. *Научни састанак слависта у Вукове дане* 34(3), 185–191.
- Драгићевић, Р. 2007. *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике.
- Goossens, L. 1990. Metaphtonomy: The Interaction of Metaphor and Metonymy in Figurative Expressions for Linguistic Action. *Cognitive Linguistics* 1, 323–340.

- Jakobson, R. 1956/2002. The Metaphoric and Metonymic poles. In *Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast*, R. Dirven, R. Pörings (eds.), 41–47. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Ковачевић, М. 2000. *Стилистика и граматика стилских фигура*. 3. изд. Крагујевац: Кантакузин.
- Kövecses, Z. 2002. *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Lakoff, G. 1987. *Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, G. and M. Johnson. 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- Nerlich, B. and D. Clarke. 2001. Serial Metonymy. A Study of Reference-Based Polysemisation. *Journal of Historical Pragmatics* 2(2), 245–272.
- Panther, K-U. and G. Radden (eds.). 1999. *Metonymy in Language and Thought*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Panther, K-U. and L. Thornburg. 1999. The Potentiality for Actuality Metonymy in English and Hungarian. In *Metonymy in Language and Thought*, K-U. Panther, G. Radden (eds.), 333–357. Amsterdam: John Benjamins.
- Panther, K-U., L. Thornburg and A. Barcelona (eds.). 2009. *Metonymy and Metaphor in Grammar*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Papafragou, A. 1995. Metonymy and Relevance. *UCL Working Papers in Linguistics* 7, 141–175.
- Pauwels, P. 1999. Putting Metonymy in Its Place. In *Metonymy in Language and Thought*, K-U. Panther, G. Radden (eds.), 255–273. Amsterdam: John Benjamins.
- Peirman, Y. and D. Geeraerts. 2006. Metonymy as a Prototypical Category. *Cognitive Linguistics* 17, 269–316.
- Rasulić, K. 2010. Aspekti metonimije u jeziku i mišljenju. *Theoria* 53(3), 49–70.
- Seto, K. 1999. Distinguishing Metonymy from Synecdoche. In *Metonymy in Language and Thought*, K-U. Panther, G. Radden (eds.), 91–120. Amsterdam: John Benjamins.
- Тасић, М. и Д. Стаменковић. 2013 (у шtamпи). Визуелне манифестације појмовне метафоре и метонимије у стрипу. *Наука и савремени универзитет 2: Филологија и универзитет – тематски зборник радова*, Б. Димитријевић и др. (ур.). Ниш: Филозофски факултет.
- Ullmann, S. 1967. *The Principles of Semantics*. Oxford: Blackwell.
- Warren, B. 2006. *Referential Metonymy*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Miloš Tasić, Dušan Stamenković

METONYMY: FROM A MARGINALIZED TROPE TO A CENTRAL CONCEPTUAL MECHANISM

Summary

The paper traces the shifting of the focus in the research into metonymy from the “traditional” standpoint of metonymy as an instance of figurative speech devoid of any experiential or cognitive capacity towards one of the central conceptual mechanisms in the cognitive linguistic literature in the last three decades. The authors first provide a short explanation of the use of the term “marginalization” of metonymy in this paper, reflecting on the situation which preceded the development of the cognitive linguistic paradigm and a drastic change in the approach to the examination of metaphor and metonymy, but also taking into consideration the attention given to this phenomenon within cognitive linguistics itself. The central part of the paper deals with the cognitive linguistic definition and typology of metonymic patterns, as well as with the issues of the relationship between metonymy and metaphor, on the one hand, and metonymy and synecdoche, on the other. Finally, the paper emphasizes the need for more comprehensive and detailed research into conceptual metonymy and its eventual emergence from the shadows of conceptual metaphor as a far more studied conceptual mechanism in cognitive linguistics.

tmilos@masfak.ni.ac.rs
dusan.stamenkovic@filfak.ni.ac.rs